

УДК 343.36

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 398 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Вербицька Н.В., здобувач
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Статтю присвячено дослідженню родового об'єкта злочину, передбаченого статтею 398 Кримінального кодексу України. Здійснено огляд сучасних проблем структурування родового об'єкта щодо цього злочину. Зроблено висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, родовий об'єкт, злочини проти правосуддя, погроза або насильство щодо захисника чи представника особи.

Статья посвящена исследованию родового объекта преступления, предусмотренного статьей 398 Уголовного кодекса Украины. Осуществлен обзор современных проблем структурирования родового объекта относительно этого преступления. Сделан вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, родовой объект, преступления против правосудия, угроза или насилие в отношении защитника или представителя лица.

Verbytska N.V. PROBLEMS OF DEFINITION OF A GENERIC OBJECT OF THE CRIME UNDER ARTICLE 398 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article investigates the generic object crime under article 398 of the Criminal Code of Ukraine. It carried out a review of contemporary issues regarding the structuring of a generic object of the crime. The conclusion about the necessity of improvement of the criminal legislation of Ukraine.

Key words: criminal law, generic object, crimes against justice, threat or violence against defense counsel or representative of the person.

Постановка проблеми. Підвищена суспільна небезпека посягань на безпеку осіб, які надають правову допомогу громадянам, не викликає сумнівів, є давно визнаною в науці кримінального права та обумовлюється тим, що цей злочин руйнує основи судової влади, перешкоджає нормальній діяльності правозахисних організацій.

Одним з елементів складу злочину є його об'єкт, що має багатопланове кримінально-правове значення. Кожний суб'єкт під час вчинення злочину завжди наносить або ставить під загрозу нанесення шкоди чи збитку певному об'єкту, що охороняється кримінальним законом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктрина радянського та пострадянського кримінального права України завжди визнавала вчення про об'єкт злочину загальноновизнаною концепцією. Згідно з домінуючою донедавна думкою об'єктом злочинів визнавалися «суспільні відносини». Проте зміни кримінально-правової доктрини обумовили існування певної різноманітності концепцій об'єкта злочину в сучасній кримінально-правовій літературі. Дослідники цієї проблеми розглядають об'єкт складу злочину як суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.І. Коржанський, М.І. Бажанов, В.О. Навроцький, Є.Л. Стрельцов), як правовідносини (С.Я. Лихова), як соціально-значущі блага, цінності (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, А.В. Наумов), як потерпілого від злочину в широкому розумінні (Г.П. Новосолов, В.О. Туляков, І.Я. Козаченко), як охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко). Ретельний аналіз проблематики досліджень об'єкта складу злочину в сучасній кримінально-пра-

вовій літературі було надано в монографії С.Я. Лихової [1, с. 17–79]. Ми обмежимося лише вказівкою на найбільш значущі риси теоретичних розробок у цій сфері.

Метою статті є розкриття проблеми родового об'єкта досліджуваного злочину з огляду на сучасні досягнення кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як правило, постулат розгляду об'єкта складу злочину як суспільних відносин у тій чи іншій послідовності підтримується також у сучасній кримінально-правовій літературі. Вважається, що правильне визначення поняття, змісту й ознак об'єкта має важливе теоретичне та практичне значення. Таке положення дасть змогу більш повно з'ясувати його сутність, а також визначити коло суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Тому домінує думка, що всі об'єкти варто визначати з огляду на ступінь узагальненості суспільних відносин, які беруться під охорону кримінально-правовими нормами та виступають об'єктами різних злочинів, на важливість охоронюваних суспільних відносин, яким злочин безпосередньо наносить шкоду. Науково обґрунтоване й практично значуще визначення точних правових ознак об'єкта посягання на життя працівника правоохоронного органу або його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків має велике значення для виявлення характеру та ступеня суспільної небезпеки цього злочину, його об'єктивних і суб'єктивних ознак, що мають юридичне значення для кваліфікації цього злочину, відмежування його від суміжних злочинів, призначення покарання тощо.

Розглядаючи об'єкт злочину як суспільні відносини, ми стикаємось із серйозними

труднощами під час дослідження механізму заподіяння шкоди особистості та визначення наслідків злочину. Виникає питання про те, яким чином заподіюється шкода суспільним відносинам і що відбувається з ними після заподіяння такої шкоди. Із часом більшість учених стали доходити висновку про те, що заподіяння шкоди об'єкту можливе лише шляхом впливу на його елементи.

Для того щоб усунути протиріччя між описом об'єкта в законі як певних соціальних цінностей та концепцією про розгляд його як суспільних відносин, деякі вчені пропонують виділяти матеріальне й формальне визначення об'єкта. У «матеріальному» визначенні об'єкт завжди виступає суспільними відносинами. У «формальному» визначенні об'єктом є те, чому злочинне посягання завдає чи може завдати шкоди, або те, на що спрямовується, на що посягає злочин. У зв'язку із цим було запропоновано розрізняти об'єкт правової охорони та об'єкт посягання [2, с. 138]. Так, усі представлені раніше концепції є недосконалими, тому вважаємо за доцільне дотримуватись позиції професора Є.Л. Стрельцова, згідно з якою суспільні відносини, що перебували у сфері кримінального права, можуть виступати як об'єктом злочину, так і об'єктом кримінально-правової охорони [3, с. 81].

Суспільні відносини стають об'єктом кримінально-правової охорони з того часу, коли кримінальне право, покликане охороняти саме ці суспільні відносини, набуває чинності; тобто вони здобувають таку якість із того моменту, коли кримінальний закон узяв їх під свою охорону.

Поки немає злочинного посягання, суспільні відносини існують як об'єкт кримінально-правової охорони, а вже після вчинення злочину ці відносини виступають об'єктом злочину. Між об'єктом злочину та злочинним діянням існує, умовно кажучи, постійний зв'язок: поки немає злочину, злочинних дій, немає й об'єкта злочину, коли ж відбувається злочин, з'являється об'єкт цього злочину. Таким чином, об'єкт злочину – це суспільні відносини, охоронювані Кримінальним кодексом України (далі – КК України), на які посягає злочинне діяння [3, с. 81].

Сучасна українська наука кримінального права, виходячи з конституційного принципу верховенства права, усе більше відходить від абстрактно-політичного визначення об'єкта злочину та його видів. Варто погодитись із думкою відомого українського вченого, професора В.П. Ємельянова про те, що загальний, родовий і видовий об'єкти, на відміну від безпосереднього об'єкта, у реальній дійсності не існують, вони є узагальнюючими поняттями, які належать структурно до таких же абстрактних категорій, як загальне, родове й видове поняття складу (загальний, родовий, видовий склад), і стосуються не категорії «злочин» як явища реальної дійсності, а категорії «склад злочину» як наукової абстракції [4, с. 187]. Саме ці обставини зумовили необхідність розглядати такі питання з метою більш повного й чіткого визначення підстав і передумов кримінально-правового захисту благ, цінностей та особливо статусних осо-

бистих прав і законних інтересів, які взяті під охорону статтею 348 КК України.

Щодо родового об'єкта злочину, передбаченого статтею 398 КК України, академік В.Я. Тацій наголошує: «Під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм» [5, с. 105].

Саме цю властивість об'єкта злочину було покладено в основу побудови Особливої частини Кримінального кодексу України, що дозволило законодавцю в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу КК України норми, у яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [5, с. 106].

З огляду на це родовим об'єктом злочинів розділу XVIII Особливої частини КК України є встановлений законом порядок здійснення правосуддя судом, органами дізнання й досудового слідства, прокуратури, а також органами, що виконують судові вироки, рішення та постанови [6, с. 383–384].

Такий підхід щодо розуміння правосуддя, на думку деяких науковців, відповідає сучасним аспектам розуміння правосуддя. Зрозуміло, що поняття «правосуддя» в такому широкому значенні є діяльністю не лише суду, а й тих органів, які сприяють (допомагають) суду в реалізації поставлених цілей і завдань перед правосуддям (досудового слідства, прокуратури тощо). З позиції кримінально-правової охорони об'єкт також вважається поняттям більш широким, ніж правосуддя як специфічний вид державної діяльності, що здійснюється тільки судом під час розгляду адміністративних, кримінальних і цивільних проваджень [7, с. 41].

Необхідність вивчення кримінального права в широкому розумінні обумовлюється тим, що як сама діяльність щодо здійснення правосуддя, так і пов'язана з нею процесуальна діяльність інших органів та посадових осіб вимагають для свого належного виконання особливих умов. Зазначені види діяльності протікають у тій сфері життя суспільства, яка характеризується підвищеним рівнем конфліктності інтересів, здебільшого це стосується саме кримінального судочинства. Використання в кримінальному законодавстві й теорії кримінального права терміна «правосуддя» не відповідає буквальному його тлумаченню, оскільки розширює зміст цього поняття. Однак цей термін, як жодний інший, визначає ту специфічну сферу державної діяльності, яка підлягає самостійному кримінально-правовому захисту, тому його використання в зазначеному тлумаченні є виправданим [8, с. 68]. Однак, на нашу думку, під правосуддям у вузькому розумінні варто розглядати винятково судову діяльність.

Наявність широкого й вузького розуміння поняття «правосуддя» ініціює пошук правознавцями шляхів усунення існуючих у кримінальному праві протиріч, пов'язаних насамперед із застосуванням широкого тлумачення терміна «правосуддя», з позиції якого, як було

зазначено, правосуддя розглядається не лише як діяльність суду, а й як діяльність прокуратури, органів досудового слідства та виконавчих органів.

Як справедливо зауважує А.В. Воронцов, інтереси правосуддя, що характеризують його як специфічне й цілісне, полягають у тому, щоб діяльність органів правосуддя закінчилася встановленням істини в провадженні, застосуванням таких заходів державного примусу (якщо в цьому є потреба), які відповідали б сьогоднішньому. Важливою рисою діяльності, у якій ці інтереси переломлюються, є особливі її форма та зміст. Процесуально це не звичайна формальність, а необхідні умови кримінального провадження [7, с. 42]. Наведене щодо кримінальних проваджень зберігає своє значення й силу щодо цивільних та адміністративних проваджень. Отже, будь-яка діяльність, спрямована на здійснення правосуддя, здійснюється в процесуальному змісті та формі. Це підкреслює, що діяльність суду, як і органів досудового розслідування, а також діяльність із виконання постанов і рішень суду щодо проваджень відбувається у визначеному законом порядку шляхом виконання послідовних актів із розкриття злочину та покарання злочинця, а також правильного (об'єктивного, справедливого тощо) розгляді проваджень відповідно до встановлених законом правил і дотриманні гарантій. Процесуальна форма такої діяльності визначає використання під час розгляду доказів, що мають значення для кримінального провадження, а також охорони прав і свобод людини й громадянина, підприємств, установ чи організацій [7, с. 42].

При цьому наведені органи, становлячи частину органів державної влади, виконують також інші функції: управлінські, господарські, організаційні тощо. Кримінальний закон охороняє не всі види діяльності цих органів. Лише їхня специфічна діяльність щодо вирішення завдань правосуддя, спрямована на виявлення, викриття й покарання винних у вчиненні злочинів осіб, вирішення цивільних, адміністративних та інших справ, виконання судових рішень перебуває під охороною кримінально-правових норм про злочини проти правосуддя. Тому й побутує певне твердження, що об'єктом злочинів проти правосуддя є

діяльність відповідних органів, а не просто діяльність органів щодо здійснення правосуддя [9, с. 506].

Висновки. Таким чином, ми цілком підтримуємо позицію вчених, які вважають, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XVIII Особливої частини КК України, не може бути зведений лише до правосуддя у вузькому розумінні цього терміна, а є суспільними відносинами, що забезпечують нормальне функціонування органів дізнання й досудового слідства щодо всебічного та об'єктивного розслідування злочинів, судових органів щодо правильного вирішення справ, кримінально-виконавчих органів у питаннях належного виконання судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : [монографія] / С.Я. Лихова. – К. : Київський університет, 2006. – 573 с.
2. Курс уголовного права. Общая часть : [учебник] : в 2 т. / [Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Е. Крылова, Н.Ф. Кузнецова и др.]; под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжкова. – М. : Зерцало, 1999. – Т. 1 : Учение о преступлении. – 1999. – 592 с.
3. Уголовное право Украины. Общая часть : [учебник] / [Е.Н. Алиева, Л.К. Гаврильченко, Т.А. Гончар, Л.Д. Закруа, Е.Н. Миколенко, С.Н. Кучанский и др.]; отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2009. – 344 с.
4. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В.П. Емельянов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 291 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [А.П. Бабий, І.С. Доброход, Ю.А. Кармазин, В.О. Корнієнко, Г.В. Загіка, О.С. Козерацька та ін.] ; за заг. ред. Є.Л. Стрельцова. – Х. : Одиссей, 2009. – 496 с.
7. Воронцов А.В. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя: шляхи удосконалення / А.В. Воронцов // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 41–44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_2_14.
8. Максимов С.В. Правосудие как объект уголовно-правовой охраны / С.В. Максимов // Журнал российского права. – 2013. – № 4. – С. 65–72.
9. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.